

בכורות כה

עוקר דבר מגידולו כלאחר יד

בפשטות השו"ט של הסוגיא שבין לס"ד ובין למסקנא הוי עוקר דבר מגידולו, אלא שנתחדש במסקנא דהוי כלאחר יד, או דאף שידענו שהוא כלאחר יד, נתחדש שהתירו כאן משום שמחת יו"ט, וכמש"כ התוס' (ד"ה דהוה) שאין ללמוד מסוגין להתיר מלאכה שא"צ לגופה משום שמחת יו"ט, ולהכי כתבו שאסור למרוט נוצת העוף קודם שחיטה ביו"ט. וגם הרא"ש (סי' ה') סובר שאסור למרוט נוצת העוף ביו"ט.

אבל הרמב"ן בהלכותיו מיקל בזה, שהרי גם לאחר שחיטה שייך מלאכת גוזז, והרי לאחר שחיטה מותר למרוט כל נוצות העוף לצורך אוכל נפש, וממילא מותר גם קודם שחיטה, כיון שניתן מלאכה זו לידחות לצורך יו"ט.

והרמב"ן כתב בתו"ד שזהו דוקא משום דמסקינן דתולש אינו חייב משום קוצר, דא"כ אין להתיר לצורך אוכ"י כלל, אבל כיון דאיסורו הוא משום גוזז, להכי יש להתיר למרוט מקודם כיון שעתיד יו"ט לידחות. ודבריו צ"ע, דהרי מסקנת הגמ' הוא דתולש מותר ביו"ט משום שהוא עוקר דבר מגידולו כלאח"י, ומבוי' להדיא שחייב משום קוצר, וכה"ק המהרי"ט אלגזי (סי' מא) והמנ"ח (מוסד השבת, מלאכת גוזז). ותירץ האמרי בינה (שבת סי' לב) שהרמב"ן גרס 'כלאחר יד' ולא גרס 'עוקר דבר מגידולו', ולפי"ז אינו מפורש בגמ' שחייב משום קוצר.

אבל אכתי צ"ב שו"ט הגמ', אמאי יש נפ"מ אם חיובו משום קוצר או משום גוזז לגבי הנידון אם הוי כלאחר יד. וביאר בחי' הגרי"ז (ד"ה הרמב"ן) דאי הוי קוצר לא היה בו חסרון דכלאחר יד, דכך אורחיה דמלאכת קוצר.

והרא"ש חלק על הרמב"ן, וז"ל, אבל בעוד שלא נשחטה כל מה דעביד מכשירי אוכל נפש דאפשר למיעבד מאתמול הוא ואסור, מידי דהוה שאסור להביא הבהמה מחוץ לתחום כדי לשחטה ואפי' אם הביא עובד כוכבים לצורך ישראל אסור, עכ"ל. וכוונתו דכל עוד שלא נשחט אינו ראוי בכלל לשאר מלאכות. אבל הוכחת הרא"ש מתחומין צ"ב, שהרי התם אין היתר להביא שום אוכל מחוץ לתחום, ובע"כ דטעמא אחרינא אית בי', [והמהרש"א בכתובות (ז). כבר עמד בזה, ועי' חת"ס (או"ח קמט) דכתב דכיון שתחומין אינו מטעם מלאכה, לכן לא מצינו להתירו ביו"ט לצורך אוכל נפש].

דבר שאין מתכוין בגזיזת פרה

פרש"י (ד"ה גוזז) דמשום שאין מכוין לשם גיזה אלא לתקן שרי. והתוס' (ד"ה גוזז) הבינו בדעתו שהוא כלל באיסור גיזה, שאם נעשה לצורך שחיטה אין בו איסור. וכוונתם כמבוי' בירושלמי רפ"ו דפסחים [והובא בתוס' פסחים סו': ד"ה מביאה] שמותר לתחוב הסכין בצמר הבהמה כדי לשחוט, דעבודה הוא דוקא לצורך האדם, אבל כל צורך הקרבת הבהמה אין בו איסור עבודה, ועד"ז י"ל לגבי איסור גיזה [וכ"כ הראשית ביכורים].

אבל הק' התוס' דא"כ אין זה משום דבר שאינו מתכוין, ובגמ' מבוי' דההיתר הוא דוקא משום דשא"מ. ובתוס' להלן (לד. ד"ה אילימא) למדו כפשוטו, דלעולם ההיתר הוא משום דבר שאינו מתכוין, ולמדו מזה גם לגבי מום דאף שמטיל בו מום להדיא, אבל כיון שאין מטרתו להזיקו אלא לרפאותו חשיב דבר שאינו מתכוין, והקשו שזהו מכיון ממש.

והשפ"א (ד"ה גוזז) תירץ דאיסור גיזה הוא דוקא אם נעשה לצורך האדם כדי להתשמש, כדאשכחן לגבי איסור עבודה שאם נעשה לצורך הקרבן אין בזה איסור כמבוי' בירושלמי פסחים ה"ל, ועד"ז כתב הראשית ביכורים (ד"ה בגמ' והתניא), והגדיר שאם הוא לתקן לא חשיב איסור. אמנם הרא"ש (פ"ק סי' יא) כתב שאסור לגזוז את הקרבן אפי' אם היה צמרו מסובך ומפריע לו, ומבוי' שאפי' אם אין הגיזה לצורך האדם ג"כ אסור וכן מוכח לעיל כד: דההיתר לתלוש צמר הבכור בשביל שחיטה הוא דוקא אם אינו מתכוין לתלוש.

והמנ"ח (מצ' רפז סק"יב) הביא משו"ת בית אפרים שאין לאסור אפי' משום פסיק רישא, שהתורה לא אסרה גוזז בכה"ג אם אינו מתכוין לגיזה, וכמש"כ המגיד משנה לגבי תיקון כלי שאם אינו מכיון לא חשיב מלאכה כלל.

ויסוד דברי רש"י כאן מבוי' גם ברש"י בשבת (ק"ז. ד"ה ודקשיא לך) שאם מפשיט וא"צ לעור הוי דבר שאינו מתכוין, ורע"א שם הק' עליו דהא עושה מה שבכוונתו. ועי' בית הלוי (ח"א סי' א' סק"ה) שנחלקו רש"י ותוס' היכא שמתכוין לעשות מה שעושה אלא שנעשה לצורך אחר, אם יש בזה היתר של דבר שאינו מתכוין.

אבל בכלי אסור

הטושו"ע (סי' שח סעי' ג') כתבו דאסור משום שנראה כגוזז, וצ"ע דלכא'ו' הוי גוזז ממש. והדבר אברהם (ח"א סי' כד סק"י) הוכיח מזה שההבדל בין גוזז ובין תולש אינו אם נעשה ביד או בכלי, אלא בצורת המעשה, דתולש היינו שעוקר דבר מעיקרו, ואילו גוזז היינו שחותכו ומשאיר חלקו.

איסור צמר שנשר

א[התוס'] (ד"ה שער) כתבו שאין איסור הנאה בצמר, בין שנשר מאליו ובין שגוזז, והוכיחו שאין זה דוקא בפסה"מ, אלא גם בעולה תמימה. והחת"ס (יו"ד סי' שז) צידד לומר דאסור מדא'ו', ולא הזכיר דברי התוס' האלו כלל, והפתחי תשובה סי' שח סק"ה כבר תמה עליו על השמטת דברי התוס'.

והמהרי"ט אלגאזי (סי' מא סק"ג) הק' מהא דאיתא בפסחים (לג.) שיש חיוב מעילה במתחמם בגיזי עולה, ומבוי' שאסורים בהנאה ד"ת. ובשו"ת מנחת ברוך (סי' פח) תירץ דסוגיא דפסחים דמייירי שהקדיש הגיזין לדמי עולה, וכ"כ העולת שלמה (תמורה יא:).

אמנם בפשוטו כל זמן שהצמר מחובר לקרבן, בודאי יש בו קדושה ומעילה, וכמבוי' בחולין (קלה). דאמרינן פשטה, אלא כוונת התוס' דוקא לאחר שנתלש, משום שהצמר לא חשיב כגוף הקרבן כמו דם או גידין ועצמות.

ב[אמנם הראב"ד בפירושו לעדיות (פ"ה מ"ו) סובר שהצמר אסור ד"ת, אלא שהשחיטה מתרת הצמר שנתלש מיגו שמתרת הצמר המחובר לבכור (והריט"א הביא דבריו)]. אמנם צ"ע לר' יוסי דעקביא התיר גם במת, והרי אם הצמר בעי להיתר שחיטה מדא'ו', מי יתיר איסורו. וצ"ל כמש"כ המנח"ב (סי' פה) דבהא גופא נחלקו ר' יהודה ור' יוסי, דאליבא דר' יוסי שאפי' מת מותר, בע"כ שצמר הנתלש אין בו איסור דבר תורה [לכה"פ לדעת עקביא], אבל לדעת ר' יהודה שאפי' עקביא לא התיר אלא בשחטו, היינו טעמא דאי מת, הצמר אסור מדבר תורה [ולא כרש"י, שפירש דר"י ור"י נחלקו בגזירה דרבנן].

וכן הרמב"ם בפה"מ (פ"ג דערלה) ביאר דצמר שנתלש מבכור אסור משום שציוה הש"י שלא לגוז הבכור, עכ"ל, ומדהביא פסוק ע"ז, משמע להדיא שהצמר אסור דבר תורה. והרי אם הרמב"ם למד איסור תורה של הצמר מאיסור לא תגוז, נמצא שגם בבכור בע"מ הצמר אסור, שהרי גם בו יש איסור גיזה ד"ת.

וברמב"ם בהל' בכורות (פ"ג הי"א) כתב שהצמר באיסורו עומד, והגרי"ז בספרו (עמ' נה) הביא בשם אחיו הגר"מ לדייק שהצמר אסור מן התורה, אלא שהשחיטה מתרת. ויל"ע ממש"כ הרמב"ם בסוף ההלכה שאסור משום גזירה, וצ"ל שזה קאי על היכא ששחטו, דאז הותר הצמר מדא'ו', ואכתי אסור מדרבנן.

דלמא אתי לשהויי

פרש"י (כה: ד"ה וחכמים) שיבוא לידי גיזה ועבודה. אבל הרמב"ם (פ"ג בכורות הי"א) כתב שהוא משום שהבכור נאכל תוך שנתו. ומצינו בדומה לזה בתמורה (יח.) דסובר ר"א דולד קדשים לא יקרב שלמים דחיישינן שמא יגדל עדרים עדרים, ורש"י (ד"ה גזירה) פירש משום חשש גיזה ועבודה, ואילו הרמב"ם בפה"מ פירש שיבוא לעבור על איסור בל תאחר. והרש"ש שם כתב דרש"י לא חש לזה כיון שעובר בשב ואל תעשה, הוי עבירה קלה יותר, ולא חששו לזה.

והק' הגרי"ז (כו. ד"ה הרמב"ם) דהא מבוי' להלן (כו.) שגם מעשר אסור, והתם אין דין ליאכל תוך שנתו. ותירץ הראש"ב (הו"ד בספר מנח"א ריש פרק ד') דילפינן מעשר מבכור, וגם במעשר בעינן שיאכל תוך שנתו.

התירו מומחה

פרש"י (ד"ה דברי הכל) שאם לא התירו מומחה, יש לחוש דלמא אתי לשהויי, ועוד שעדיין אין בו צד היתר, וכ"כ להלן (כו. ד"ה אסור). וכנראה כוונתו דמדרבנן נחשב כמו תם, ותם אסור מדא'ו'. אבל בפ"י הראב"ד לעדיות (פ"ה מ"ו) מבוי' דהיתר החכם מהני גם מדא'ו'.